

Inskrift:

+ **suain** + **auk** + **biarn** × **auk** × **ikulfastr** × **litu** × **raisa** × **stin** × **eftir** × **ikul** × **faður** × **sin** ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Svæinn ok Biorn ok Igulfastr letu reisa stæin æftir Igul, faður sinn.

»Sven och Björn och Igulfast läto resa stenen efter Igul, sin fader.»

Till läsningen: 18, 45 **k** äro icke stungna; icke heller 27, 37 **i**. 39 **e** är tydligt stunget med bred prick. — Hadorph och Helgonius (B 263): 31 **a** saknas. Sk efter 29 **u** är en prick; sk saknas efter 38 **n** och 52 **r**. 39 **i**. — Dybeck: 31 **a**, 39 **e**. Sk saknas efter 29 **u**.

Om namnet *Igull* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 106, om *Igulfastr* s. 100.

625. Välla tä, Bro sn. Nu vid Säbyholm, Lossa sn.

Pl. 9.

Litteratur: B 265, L 319. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 205; UFT h. 3 (1873), s. 22; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 81; *Handlingar i ATA* 1914, 1938.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 265); S. Lindqvist foto (ATA).

Runstenen står sedan 1914 rest vid Hemskolan, Säbyholm, 10 m. SV om allmänna landsvägen, strax S om vägen mellan skolan och rektorsbostaden, vid nordöstra spetsen av ett litet bergparti.

Stenen omtalas första gången i *Ransakningarna*: »I Spånga Engh och Weela Tädh 1 Runsteen.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Wälla täa mellan Iursta och Spånga, Bro sochen» (B 265: »Välla täa», L 319: »Välla tä, mellan Järsta och Spånga»). Spånga, numera obebott och ingående i herrgården Toresta, Lossa sn, låg V om Jursta och S om St. Ullvi, på södra sidan om infartsvägen till Toresta från landsvägen Stockholm—Enköping. Dybeck har tydligen ej kunnat finna stenen; den finnes icke upptagen i hans *Sveriges runurkunder*. År 1914 omtalas stenen vid torpet Hagalund under Säbyholm. Hagalund ligger omkr. 100 m. Ö om gränsen mellan Bro och Lossa socknar, sålunda inom Bro sn, omkr. 1 km. N om vägen Bro kyrka—Lossa kyrka, nära den vinkel som sockengränsen bildar 1,5 km. ÖNÖ om Lossa kyrka. Runstenen stod i trädgården till torpet, omkr. 50 m. V om boningshuset och omkr. 200 m. NV om källan (utmärkt på Geologiska kartbladet »Fänö»). »Genom skogsmarken NNO från källan kan man ännu tydligt följa en i mannaminne endast av gående använd väg, c:a 6 m. bred, med diken å ömse sidor, i svag båge ledande rätt på Tetorp... Runstenen har tydl. rests utmed denna väg där den nådde skogsbrynet. Vägens fortsättning över lermarken till Låssa torde ha nära sammanfallit med en i ny tid anlagd väg synlig å gen.-stabskartan. Spår av den äldre vägen syntes ingestädes i det breda djupa avloppsdike, som skär denna väg. Den gamle innehavaren av torpet förklarade sig kunna bestämt påstå, att i hans ungdom ingen användbar väg fanns över lermarken, däremot hade han observerat vägen framför (på sydsidan) runstenen när, han anlade trädgården till torpet, även det nyanlagt för c:a 30 år sedan» (S. Lindqvist 1914). På hemställan av styrelsen för Sunnerdahlska stiftelsen beslöt Vitterhetsakademien år 1914 att medgiva stenens flyttning till stiftelsens hemskola vid Lossa kyrka.

Mörkgrå granit med ojämn, flagrande yta. Här och var finnas inslag av röd fältspat. Höjd över nuvarande markytan 1,88 m., största bredd 1,72 m. Ristningens höjd 1,3 m., största bredd 1,4 m. Ristningen torde ha varit djupt och jämnt huggen. Men den har skadats svårt genom flagring. Upptill är ett stort stycke av stenen avslaget. Skadorna funnos, i ungefär samma utsträckning, redan på 1600-talet.

Håbo härad.

Socknar: Håbo-Tibble, Kalmar, Yttergran, Övergran, Håtuna, Hägeby, Skokloster.

Håbo härad utgör norra delen av halvön mellan Björkfjärden och Ekolsundsviken i väster och Sigtuna—Uppsala-farleden i öster. Det når i söder ned till Mälaren mellan Bro härad och Trögd och sträcker sig norrut upp mot Tiundalands centrala delar. Det har sin största bredd i söder och avsmalnar norrut i Hägeby och Skoklosters socknar. Den sistnämnda utgör i flera avseenden ett område för sig, i äldre tid vanligen kallat Skobolandet. Den gamla huvudbygden i detta ligger i norr och nordöst, uppåt Ekoln, och är genom en vidsträckt, obebyggd skogsmark skild från bebyggelsen i Hägeby och Håtuna. Genom den norrifrån långt nedskjutande Ryssviken—Ullfjärden delas häradet i två hälfter, en västlig med Kalmar, Yttergran och Övergran och en östlig med centrum i Håtuna. De äro skilda åt mindre genom vattenleden än genom stora skogsmarker, som utbreda sig omkring den i västra delarna av Tibble och Håtuna socknar, och ha i äldre tid haft väsentligen olika förbindelser med yttervärlden. Längs häradets östgräns går segelleden från Uppsala, som förbi Sigtuna och Stäket leder ut i Görvaln. De västliga bygderna ha haft sina huvudvägar söderut till hamnar vid Kalmarviken och Björkfjärden. Till häradet hörde under medeltiden även halvön mellan Uppsalaleden och Garnsviken (Sigtuna, S:t Per, Haga, Vassunda), som numera räknas till Ärlinghundra härad, och dess utsträckning i öst-västlig riktning var då ungefär lika stor som i nord-sydlig. Den naturliga medelpunkten var, i ännu högre grad än nu, trakten kring Håtuna kyrka, varefter hundaret också har fått sitt namn. På en tid, då Bro hundare hörde till Attundaland, utgjorde Håbo hundare den sydligaste spetsen av Tiundaland mellan Ärlinghundra i öster och Trögd i väster.

Antalet kända runristningar i häradet är 63. Därtill kommer en bildsten från Hägeby kyrka (U 664), som fastän alldeles utan inskrift dock i enlighet med gammal tradition har upptagits i detta arbete. Antalet är avsevärt i förhållande till häradets storlek. Ristningarna äro tämligen jämnt fördelade över området. Påfallande många och betydande minnesmärken finnas norrut, i Hägeby och Skoklosters socknar. Naturligtvis ansluta de sig överallt till bebyggelsen; skogsmarkerna i söder (v. Tibble), väster (v. Yttergran och Övergran) och norr (n. Hägeby, s. Skokloster) sakna alldeles runstenar. I flera fall visa dessa tydlig anslutning till vägarna. Så särskilt i Yttergran och Övergran samt i Hägeby och Skokloster.

Av de 63 (64) ristningarna från Håbo härad äro 12 förkomna och endast kända genom äldre avbildningar och uppgifter: U 627, 628, 634, 638, 639, 647, 656, 666, 669, 673, 675 och 682. Det återstår sålunda f. n. 51 (52) ristningar, mer eller mindre fullständiga. Ett par av dessa (U 685 och U 688) äro numera endast fragment men funnos på 1600-talet till större delen eller fullständigt i behåll.

Av de 63 (64) ristningarna äro några kända endast i mycket fragmentariskt skick, nämligen U 626, 639, 666, 673, 675 och 680. Av dessa äro, såsom nämnt, 4 förkomna. Om man bortser även från de tre fragmenten U 626, 680 och 688, finnas följaktligen inom häradet 48 (49) någorlunda fullständigt bevarade ristningar.

Från häradet äro endast kända två ristningar i flyttblock eller berghäll, nämligen U 687 Sjunga och den numera förkomna U 634 Enby.

Ett märkligt stort antal av häradets runinskrifter voro kända redan av Johannes Bureus. Icke mindre än 4 äro upptagna på hans runtavla 1599 (U 629, 643, 654 och 678). I hans och

hans medhjälparens samlingar finnas sammanlagt 40 inskrifter från Håbo, d. v. s. nära $\frac{2}{3}$ av hela det kända materialet. Till stor del beror detta på att hans flitige medarbetare Martin Aschaneus var bördig från denna trakt; han var född i Aske, Håtuna sn. Från honom har Bureus fått en mycket stor samling av inskrifter. Och i hans anteckningsbok (F b 18) finnas avbildningar av 28 runstenar från Håbo härad. Men också Bureus själv var väl bevandrad inom häradet och har upptecknat en mängd inskrifter, delvis desamma som Aschaneus men också några andra. Särskilt är att märka, att Aschaneus icke har några inskrifter från Skokloster, Bureus däremot 5. Avbildningar (teckning, träsnitt, kopparstick) finnas av Bureus till 14 runstenar i Håbo härad. Däremot har Rhezelius spelat en mindre roll på detta område. Hans samlingar, som också ha upptagits i Bureus' handskrift F a 6, synas huvudsakligen vara avskrift efter Aschaneus.

Genom *Ransakningarna* blevo ytterligare 8 runstenar kända: U 641, 644, 652, 653, 658, 684, 688 och 689. Och ytterligare 4 kommo i dagen under Hadorphs resa och finnas avbildade på hans träsnitt: U 637, 650, 657 och 664. Sammanlagt 52 ristningar i Håbo härad ha sålunda varit kända av 1600-talets fornforskning, bildstenen från Hägeby inbegripen. Av dessa äro 46 avbildade i *Bautil* (på 40 träsnitt).¹ Där saknas sålunda 6, nämligen U 648, 656, 666, 673, 685 och 686. Av de båda sistnämnda finnes ett träsnitt bevarat i Peringskiölds *Monumenta*, och det beror förmodligen på ett förbiseende, att detta ej har kommit med i *Bautil*. U 666 och 673 voro obetydliga fragment, som måhända redan voro förkomna vid Hadorphs resa. Däremot är det mera svärförklarligt, varför träsnitt saknas av U 648 och 656. Alla träsnitten från Håbo härad äro signerade av tecknaren J. Leitz.

Under 1700-talet kommo två runstenar och ett litet fragment i dagen vid Skoklosters kyrka (U 679—681). I Liljegrens *Runurkunder* upptagas 55 nummer från Håbo härad (L 1—7, 24—68, 1550, 1551, 2991). De båda fragmenten U 666 och 673 saknas liksom i *Bautil*. Däremot har i två fall samma inskrift blivit upptagen två gånger, under olika nummer (L 1 och 4, L 24 och 25). Det verkliga antalet är sålunda 53.

Under 1800-talet ha 5 nya runristningar blivit kända inom området, alla första gången offentliggjorda i Dybecks samlingar: U 634, 639, 663, 675 och 687. Nya fynd under 1900-talet äro hittills 4: U 632, 636, 659 och 660. En sländtrissa av sten påträffades våren 1945 i kanten av en åker på Vi ägor, Övergrans sn. Den har runor på båda sidor. På ena sidan kan läsas ordet **kiara**. Sländtrissan tillhör numera SHM, inv.-n:r 23481.

626. Bälby, Håbo-Tibble sn.

Pl. 11.

Litteratur: B 310, L 24, 25. J. Bureus, F a 6 s. 69 n:r 123 (Bureus' egen uppteckning), s. 100 n:r 32, s. 102 n:r 40 (Aschaneus), s. 178 n:r 70 (Rhezelius), F a 5 n:r 346, 392, F a 1 s. 78; M. Aschaneus, F b 18 s. 307—308; *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 206; UFT h. 1 (1871), s. 67, h. 5 (1876), s. 95; S. B. F. Jansson, Rapport till Riksantikvarieämbetet ^{20/10} 1947 (ATA).

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (i F b 18); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 310).

Runstensfragmentet, som tidigare har suttit inmurat i en potatiskällare på gården Bälby n:r 1, framtogs hösten 1947 ur muren och restes på gårdsplanen 20 m. Ö om ingången till man-gårdsbyggnaden. Det står fastgjutet på en mindre sten, som vilar på marken.

¹ B 303—322, 332—352. På ett träsnitt finnas två runstenar sammanförda (U 667 och 665) men under två olika nummer (B 346 och 347). De tre Rölunda-stenarna (U 670—672) äro sammanförda på ett träsnitt (B 348). Detsamma är fallet med två runstenar vid Jädra, Håbo-Tibble sn (U 627 och 628) på träsnittet B 311, med två runstenar vid Linda, Skoklosters sn (U 683 och 684) på träsnittet B 313 och med två runstenar vid Ekilla bro, Yttergrans sn (U 642 och 643) på träsnittet B 332.